

Аналітичний документ

УРОКИ СТІЙКОСТІ:

досвід українських спільнот,
яких торкнулася епідемія ВІЛ
під час повномасштабної війни

ЗМІСТ

1. Подяки	3
2. Вступ	4
3. Методологія	5
4. Групи, очолювані ключовими спільнотами, що сприяють стійкості	6
4.1. Забезпечення базових гуманітарних потреб: житло, їжа, паливо, комунікація	6
4.1. Евакуація та житло	8
4.1.2. Продукти харчування та постачання	10
4.2. Забезпечення безперервності послуг з ВІЛ та ТБ	12
4.3. Вирішення питань психічного здоров'я	16
4.4. Фандрейзинг та адвокація діяльності ініціатив ключових спільнот	17
4.4.1. Роль глобальних та регіональних організацій і мереж, очолюваних ключовими спільнотами	18
5. Уроки та рекомендації	19
Уроки	19
Рекомендації	22
Додаток 1. Опитані організації	23

1. ПОДЯКИ

Цей аналітичний документ був підготовлений ГО VirusOFF, регіональною медіаплатформою та ресурсним центром, створеною в 2020 році в Україні, яка очолюється представниками й представницями спільнот. VirusOFF зосереджується на адвокації у сфері ВІЛ, правах людини та цифровій взаємодії з ключовими спільнотами в Україні та у країнах Східної Європи та Центральної Азії (СЄЦА), зокрема ЛГБТІК+, людьми, які вживають наркотики ін'єкційно, секс-працівниками/-працівницями, людьми, які живуть з ВІЛ та туберкульозом, мігрантами та мігрантками, біженками і біженцями, а також людьми у місцях позбавлення волі. Платформа була створена для протидії стигмі, дискримінації та дезінформації шляхом використання оперативних медіа, адвокації, обміну досвідом і просвіти. З початком російської агресії та повномасштабної війни у 2022 році VirusOFF активно документує й підсилює голоси, досвід та внесок ключових спільнот у гуманітарну та громадську відповідь України на місцевому, регіональному та глобальному рівнях. Спираючись на принципи поваги до прав людини, свободи вираження поглядів, гендерної рівності та різноманіття, VirusOFF працює над посиленням стійкості громадянського суспільства через інновації, цифрову безпеку та організаційний розвиток — забезпечуючи більш справедливу та рівноправну відповідь в Україні й у ширшому регіоні СЄЦА.

Авторкою цього документа є Шона Шоннінг, МРН (магістерка громадського

здоров'я), експертка, яка проживає у В'єтнамі й має понад 30 років досвіду у сфері ВІЛ, зменшення шкоди та мобілізації спільнот. Шона понад 25 років підтримує адвокацію, очолювану спільнотами, у регіоні СЄЦА та тісно співпрацювала з багатьма регіональними й глобальними мережами, зокрема: Євразійською асоціацією зменшення шкоди (EHRA), Мережею адвокації секс-працівників/-працівниць (SWAN), Євразійською коаліцією з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття (ECOM), Європейською групою лікування СНІДу (EATG) та Глобальною мережею людей, які живуть з ВІЛ (GNP+). Її експертиза полягає у допомозі постраждалим спільнотам формулювати свої пріоритети, ефективно відстоювати їх та зміцнювати сталі відповіді.

Документ базується на ключових висновках щодо впровадження, представлених під час сесії, організованої VirusOFF на 25-й Міжнародній конференції зі СНІДу (Мюнхен, 2024), та підготовлений на основі візитів і інтерв'ю з організаціями, очолюваними ключовими спільнотами (KC), та їхніми партнерами в Україні та за кордоном.

Цей аналітичний документ — «Уроки стійкості: досвід українських спільнот, яких торкнулася епідемія ВІЛ під час повномасштабної війни» — був підготовлений Регіональною онлайн-платформою та ГО VirusOFF (VirusOFF.Info) у межах проєкту екстреної допомоги VirusOFF за фінансування ViiV Healthcare Positive Action.

© 2025 VirusOFF. Усі права захищені.

Це видання стало можливим завдяки фінансуванню ViiV Healthcare Positive Action у межах проєкту VirusOFF. Результати цього проєкту були використані під час підготовки видання. ViiV Healthcare Positive Action не брала безпосередньої участі у розробці чи виробництві змісту. Зміст цього документа є виключною відповідальністю VirusOFF і не обов'язково відображає погляди ViiV Healthcare Positive Action.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена, збережена у системі пошуку чи передана в будь-якій формі або будь-якими засобами без попереднього письмового дозволу від VirusOFF.

2. ВСТУП

Людей, які живуть з ВІЛ чи туберкульозом, секс-працівників/-працівниць, ЛГБТІК+ спільноти, людей, які вживають наркотики ін'єкційно, та людей у місцях позбавлення волі часто сприймають насамперед як жертв — тих, хто стигматизується, дискримінується чи навіть криміналізується. Але ця історія — про їхню силу та лідерство. Перед обличчям війни саме ці спільноти стали осердям стійкості — демонструючи мужність, інноваційність і витривалість, підтримуючи одне одного та роблячи вагомий внесок у національну відповідь України на російське вторгнення 2022 року.

Збройні конфлікти, як відомо, посилюють перебіг епідемій, таких як ВІЛ та ТБ. Та попри величезні виклики війни, Україна зберегла відданість у боротьбі з ВІЛ та продовжила досягати прогресу у зниженні як рівня нових випадків ВІЛ-інфекції, так і смертності, пов'язаної зі СНІДом¹. Виступаючи на Конференції зі сталого розвитку в Гамбурзі у червні 2025 року, Андрій Клепиков (Альянс громадського здоров'я, Україна) зазначив: «Ми успішно пройшли краш-тест», маючи на увазі стабільність відповіді України на ВІЛ в умовах війни. У міру загострення конфлікту різноманітна коаліція — державні інституції, агентства ООН, міжнародні організації, донори та громадянське суспільство (особливо ті, що очолюються ключовими спільнотами — ЛГБТІК+, людьми, які вживають наркотики ін'єкційно, секс-працівниками/-працівницями та людьми у місцях позбавлення волі) — працювали разом інноваційними й сміливими методами, щоб захистити здоров'я та відстояти права людини.

У глобальному масштабі відповіді на ВІЛ та ТБ дедалі більше перебувають під загрозою через зростання авторитаризму, скорочення бюджетів охорони здоров'я, наслідки воєн та кліматичну кризу. Унікальний досвід України дає важливі уроки щодо стійкості спільнот у кризових умовах.

Мета цього аналітичного документа є двоєдина:

- підкреслити додану цінність мобілізованих, часто стигматизованих спільнот у надзвичайних ситуаціях;
- сприяти сталості відповідей, очолюваних спільнотами, в Україні та поза її межами.

Ця ініціатива відповідає ключовим рекомендаціям, викладеним регіональними й українськими організаціями громадянського суспільства та КС у їхньому комюніке 2022 року «Виживання у війні та зростанні авторитаризму: як забезпечити сталість громадянського суспільства та відповідей, очолюваних спільнотами, для людей, яких торкнулася епідемія ВІЛ і ТБ, та ключових спільнот».² У цій заяві було наголошено на важливості документування, зазначаючи: «Відповіді, очолювані спільнотами, що відіграють центральну роль у забезпеченні стійкості, мають бути задокументовані, щоб отримати подальшу підтримку, поширювати нові практики та протидіяти стигмі й дискримінації, показуючи спроможність груп людей, які зазвичай стигматизуються та маргіналізуються».

¹ Два роки потому: UNAIDS підтримує зобов'язання України у відповіді на ВІЛ. 23 лютого 2024. (https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2024/february/20240223_hiv-response-ukraine)

² Виживання у війні та зростанні авторитаризму: як забезпечити сталість громадянського суспільства та відповідей, очолюваних спільнотами, для людей, яких торкнулася епідемія ВІЛ і ТБ, та ключових спільнот. Вільнюс, 29 червня – 1 липня, 2022

3. МЕТОДОЛОГІЯ

У рамках 25-ї Міжнародної конференції зі СНІДу, що відбулася у Мюнхені влітку 2024 року, VirusOFF організувала сесію під назвою «Гуманітарна допомога як ката-лізатор профілактики та лікування ВІЛ у зонах воєнних дій», яка висвітлювала дії, очолювані спільнотами КС, у відповідь на війну в Україні. Під час обговорення було наголошено на потребі документування цього досвіду, оскільки він дає цінні уроки для майбутніх відповідей на кризи. Цей аналітичний документ було розроблено VirusOFF як продовження зазначеної сесії.

У Києві було проведено серію візитів до організацій, очолюваних КС, або тих, що надають підтримку ініціативам, очолюваним КС. Додатково було проаналізовано вибрані ключові звіти про відповіді спільнот в Україні. У серпні 2024 року відбулися візити до таких організацій, очолюваних спільнотами:

- **Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю (VOLNA)** (очолюється та працює для людей, які вживають наркотики);
- **FREE ZONE** (очолюється та працює для людей у місцях позбавлення волі);
- **Позитивні жінки** (очолюється та працює для жінок, які живуть з ВІЛ — у тому числі представниць національного та київського рівнів);
- **ALLIANCE.GLOBAL** (очолюється та працює для ЛГБТІК+ спільноти);
- **Легалайф-Україна** (очолюється та працює для секс-працівників/-працівниць).

Крім того, з представницею івано-франківського осередку Позитивних жінок було проведено телефонне інтерв'ю. Також відбулися інтерв'ю з представниками та представницями громадських організацій, які, хоч і не очолюються КС безпосередньо, тісно співпрацюють із групами, очолюваними спільнотами. Серед них: Альянс громадського здоров'я (Україна) та Міжнародний благодійний фонд СНІД Фонд Схід-Захід (AIDS Foundation East-West) - AFEW-Україна. Додаткові телефонні інтерв'ю були проведені з представниками та представницями міжнародних організацій, очолюваних спільнотами, включно з VirusOFF, Глобальною мережею людей, які живуть з ВІЛ (GNP+) та Євразійською коаліцією з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття (ECOM).

Хоча ці організації відіграли значну роль у підтримці як урядових, так і громадських зусиль під час війни, цей документ зосереджується саме на їхньому внеску у роботу груп, очолюваних КС. Його метою не є створення всебічного огляду впливу мобілізації КС на стійкість у період війни. Натомість він подає добірку ілюстративних прикладів, які висвітлюють інноваційність та лідерство спільнот у кризових умовах.

4. ГРУПИ, ОЧОЛЮВАНІ КЛЮЧОВИМИ СПІЛЬНОТАМИ, ЩО СПРИЯЮТЬ СТІЙКОСТІ

Діяльність, очолювана спільнотами, довела свою необхідність для забезпечення доступу до профілактики ВІЛ, лікування та догляду — особливо для вразливих, стигматизованих та/або криміналізованих груп, зокрема людей, які живуть з ВІЛ, чоловіків, які мають секс із чоловіками, людей, які вживають наркотики, транс* людей, секс-працівників/-працівниць, людей у місцях позбавлення волі та інших. *Політична декларація про припинення епідемії СНІДу* закликає до того, щоб до 2030 року 30% послуг у сфері ВІЛ надавалися спільнотами³. Організації, очолювані спільнотами, також відіграють критичну роль у реагуванні на надзвичайні ситуації та побудові стійкості. У світі вони стали ключовими гравцями під час пандемії COVID-19⁴ — заповнюючи прогалини, охоплюючи маргіналізовані групи та надаючи життєво важливі послуги, коли формальні системи були перевантажені чи недоступні.

Станом на лютий 2022 року, коли росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, у країні вже існувала добре розбудована мережа організацій, очолюваних КС, які працювали у сфері ВІЛ, ТБ та прав людини на місцевому й національному рівнях. Ці групи швидко мобілізувалися у відповідь на війну, адаптувавши свої місії та методи для задоволення нових нагальних потреб у надзвичайних умовах.

Організації, очолювані спільнотами, реагували гнучко, швидко та на основі довіри з тими, кого вони представляють. Вони надавали підтримку людям, яких часто виключали з основних гуманітарних відповідей — забезпечували безперервність послуг із ВІЛ та ТБ, організовували доступ до житла, їжі й інших базових потреб, вирішували питання психічного здоров'я та відстоювали підходи до охорони здоров'я й кризового реагування, що ґрунтуються на доказах та правах людини.

4.1. Забезпечення базових гуманітарних потреб: житло, їжа, паливо, комунікація

За даними УВКБ ООН, станом на листопад 2024 року в Україні було близько 4 мільйонів внутрішньо переміщених осіб та 6,8 мільйона біженців й біженок⁵. Загалом близько 14,6 мільйона українців й українок потребували гуманітарної допомоги у 2024 році⁶. До війни групи, очолювані КС, у містах по всій Україні здебільшого зосереджувалися на наданні послуг і адвокації у сферах ВІЛ, ТБ та прав людини. Проте з початком війни люди по всій країні, включно з тими, хто користувався послугами груп, очолюваних КС, раптово зіткнулися з новими нагальними й фундаментальними потребами. Це були базові фізіологічні потреби з основи піраміди Маслоу: їжа, житло та безпека. Групи, очолювані КС, використовуючи свої тісні зв'язки з громадами, швидко мобілізувалися: створили структури комунікації та прийняття рішень, налагодили партнерства з державними та недержавними організаціями, залучили фінансові й матеріальні ресурси та активізували сильний дух спільноти. Завдяки цьому вони змогли забезпечити доступ до їжі, житла та безпеки для тих, кого обслуговують.

4.1.1 Евакуація та житло

Коли люди масово залишали зони бойових дій, гуманітарні організації створювали тимчасові шелтери для внутрішньо переміщених осіб у безпечніших регіонах України. Однак люди, які живуть з ВІЛ, секс-працівники/-працівниці, люди, які вживають наркотики, та представники й представниці ЛГБТІК+ спільнот часто стикалися зі стигмою, яка обмежувала їхній доступ до цих шелтерів.

3 Політична декларація з питань ВІЛ та СНІДу: шлях до прискорення боротьби з ВІЛ та припинення епідемії СНІДу до 2030 року (<https://www.unaids.org/en/resources/documents/2016/2016-political-declaration-HIV-AIDS>)

4 Відповіді, очолювані спільнотами, під час пандемії COVID-19 (https://www.unaids.org/en/20200624_global_survey_communities)

5 УВКБ ООН. (<https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>, Станом на 11.02.2025)

6 УВКБ ООН. (<https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>, Станом на 11.02.2025)

Групи, очолювані КС, що регулярно відстежують добробут своїх клієнтів й клієток, почали отримувати дедалі більше повідомлень про труднощі. Вони діяли оперативно — або створювали власні шелтери, або співпрацювали з уже існуючими, щоб забезпечити послуги, що відповідають унікальним потребам ключових спільнот.

Позитивні жінки — мережа, очолювана жінками, які живуть з ВІЛ, має 12-річний досвід реалізації проєктів, спрямованих на покращення якості життя, розкриття потенціалу та розширення можливостей жінок, які живуть з ВІЛ або постраждали від епідемії, а також на захист їхніх прав. Її регіональні координаторки представлені в 23 областях України. Коли почалася війна, і мільйони людей змушені були тікати зі своїх домівок у безпечніші міста, такі як Львів, Позитивні жінки допомагали жінкам, які живуть з ВІЛ отримати доступ до шелтерів. Проте, коли інші мешканці й мешканки цих шелтерів дізнавалися про ВІЛ-статус жінок, безпідставні страхи породжували стигму — дехто висловлював невдоволення через присутність жінок, які живуть з ВІЛ. У відповідь Позитивні жінки почали відкривати власні шелтери та безпечні простори саме для жінок, які живуть з ВІЛ: у шелтерах Івано-Франківської, Хмельницької,

Черкаської та Чернівецької областей, а також безпечні простори у Дніпрі, Одесі, Полтаві, Запоріжжі та Києві, де вони переобладнали свої спільнотні центри під шелтери. В інших містах вони орендували нові приміщення. Ці шелтери забезпечують безпечне середовище, де жінки можуть відкрито говорити про свій ВІЛ-статус та підтримувати одна одну без страху стигми чи дискримінації з боку інших мешканців й мешканок або персоналу.

Аналогічно, організації VOLNa, FREE ZONE та ALLIANCE.GLOBAL (очолювані відповідно людьми, які вживають наркотики, людьми у місцях позбавлення волі та ЛГБТІК+ спільнотами) відзначали, що їхні клієнти часто стикалися зі стигмою та їм регулярно відмовляли у доступі до шелтерів для загального населення. Людей, які вживають наркотики, часто не допускали до шелтерів і до транспортних послуг, призначених для широкої публіки.

У відповідь VOLNa евакуювала понад 7 000 людей, які вживають наркотики, із зон бойових дій у безпечніші регіони країни та допомогла їм знайти шелтери, використовуючи транспортні засоби, придбання й утримання яких було забезпечено за підтримки INPUD та ViiV Healthcare.

Шелтери також дуже неохоче приймали нещодавно звільнених та колишніх ув'язнених. FREE ZONE почала вибудовувати відносини з такими шелтерами. Вони співпрацювали, щоб забезпечити кращі умови як для мешканців й мешканок із загального населення, так і для нещодавно звільнених ув'язнених. FREE ZONE проводила навчання для соціальних працівників шелтерів, аби ті краще розуміли потреби своїх клієнтів і могли сприяти перенаправленню до медичних і соціальних послуг. Організація також надавала

шелтерам продукти харчування, матраци та павербанки. У результаті FREE ZONE уклала меморандуми про співпрацю з 12 шелтерами, які почали приймати колишніх ув'язнених. Крім того, FREE ZONE перевозила звільнених осіб додому та/або до шелтерів, оскільки в перші дні війни їм було особливо складно пересуватися. Подорожі без документів (яких багато хто з колишніх ув'язнених не мав) були пов'язані з серйозними ризиками. Детальніше про те, як FREE ZONE допомагала людям знаходити шелтер, див. у Текстбоксі 1.

Текстбокс 1. **FREE ZONE: Безпечне повернення людей додому**

Щодня люди звільняються з місць позбавлення волі. Навіть у найспокійніші часи вони стикаються з новим набором проблем, особливо якщо мають ВІЛ або ТБ. Багато хто не має необхідних офіційних документів — приблизно 1 з 8 осіб в Україні не має внутрішнього паспорта. Їм потрібно знайти шелтер, дістатися додому, знайти роботу та отримати медичну допомогу. У воєнний час ці проблеми стають ще складнішими.

Ув'язнені мали обмежену інформацію про війну, тому після звільнення часто були шоковані та стикалися з непередбаченими труднощами. У багатьох регіонах не курсували автобуси та поїзди, а між областями були встановлені блокпости. «Уявіть собі, що ви з'являєтеся на блокпосту без паспорта, виглядаєте підозріло і маєте пояснювати охоронцям, що ви щойно звільнилися з в'язниці і вам потрібно подорожувати по країні», — розповідає Олексій Загребельний з FREE ZONE.

FREE ZONE використала свої добрі стосунки з директорами в'язниць і тісно співпрацювала з ними, щоб координувати логістику перевезення людей додому або до шелтерів. Працівники FREE ZONE добровільно виконували роль водіїв, використовуючи власні автомобілі або транспортні засоби, позичені у родичів та друзів. Оскільки автомобілям часто не дозволяли пересуватися між областями, було налагоджено систему естафет — машини в кожній області зустрічали людину та перевозили її на наступний відрізок шляху.

FREE ZONE також співпрацювала з Міністерством юстиції для отримання спеціальних документів, які їхній персонал міг пред'являти на блокпостах, що дозволяло безпечно переміщати людей між областями.

Представники та представниці ЛГБТІК+ спільноти й надалі стикаються з істотною стигмою з боку загального населення. Коли росія вторглася до Східної України, люди масово тікали до Західної України — регіону, відомого своїми відносно консервативними поглядами, — шукаючи безпеки. ЛГБТІК+ люди часто зазнавали упередженого ставлення або відчували дискомфорт у шелтерах для загального населення. ALLIANCE.GLOBAL ще до війни утримувала шелтер для ЛГБТІК+ людей, яких відкинули їхні родини. З початком війни організація швидко усвідомила потребу відкривати нові шелтери й зробила це у п'яти містах, де мала своїх представників й представниць. Люди могли залишатися там до трьох місяців та отримувати доступ до харчування, медичної допомоги, фінансової підтримки та послуг із психічного здоров'я. Рівні консультанти й консультантки, які співпрацювали з VirusOFF, допомагали з транспортуванням і перенаправленням людей до цих шелтерів. Коли ALLIANCE.GLOBAL дізналася, що в Одесі мобілізована група транс* людей потребує шелтеру, вона використала власні резервні кошти для підтримки його створення.

Регіональна мережа, очолювана спільнотами, Євразійська коаліція з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття (ECOM), спираючись на знання своїх членів, членкинь і партнерів в Україні та по всьому регіону СЕЦА,

розробила чат-бот, який надавав ЛГБТІК+ спільнотам інформацію про те, як і де отримати доступ до їжі, шелтерів, медичної та психічної допомоги у дружніх до ЛГБТІК+ закладах. ECOM також співпрацювала з організаціями, очолюваними транс* людьми в Україні, такими як Gender Z та Gender Stream, щоб допомогти транс* людям перетинати кордони та знаходити шелтери й послуги у сусідніх країнах. Додатково ECOM підтримувала ЛГБТІК+-очолювані організації у країнах, що приймали біженців й біженок, аби допомогти їм надавати послуги. Інші регіональні мережі в СЕЦА також здійснювали подібні ініціативи.

Альянс громадського здоров'я проводив аудит шелтерів, які надавали житло для КС, та підтримував ремонт у цих шелтерах, роблячи їх теплішими, безпечнішими та енергоефективнішими для мешканців й мешканок. Наприклад, у випадку шелтеру в Івано-Франківську, де проживали ВПО, які вживають наркотики, та їхні сім'ї, енергоаудит рекомендував перенести шелтер до іншого приміщення, оскільки ремонт наявного був економічно недоцільним. Альянс профінансував оренду та облаштування нового приміщення для шелтеру. Воно було повністю обладнане та умебльоване, щоб створити безпечне й комфортне середовище проживання, що забезпечує гідність, стабільність та доступ до необхідних послуг.

4.1.2. Продукти харчування та постачання

Доступ до їжі, палива, засобів зв'язку та інших життєво необхідних товарів було порушено війною. Громадські організації на місцях, а також міжнародний гуманітарний сектор, реагували на ситуацію, працюючи над доставкою продуктів туди, де вони були потрібні. Наприклад, 100% Життя, найбільша пацієнтська організація України, співпрацювала з Всесвітньою продовольчою програмою (WFP), щоб забезпечити їжею 900 000 людей, з яких 300 000 були людьми, які живуть з ВІЛ ⁷.

Усі групи, опитані для цього документа, вживали заходів для надання ресурсів людям, яких вони обслуговують. Офіси та домівки працівників й працівниць організацій часто ставали тимчасовими складами для зберігання постачання. Їхні унікальні контакти з клієнтами й клієнтками, волонтерами та волонтерками використовувалися для доставки ресурсів туди, де вони були найбільш потрібні.

VirusOFF — інформаційна платформа на підтримку спільнот ключових уразливих груп у регіоні СЄЦА, швидко мобілізувала свою мережу рівних консультантів й консультанток в Україні, щоб дізнатися про потреби людей і підтримати їх участь у гуманітарній допомозі. «Як рівні консультанти та консультантки вони звикли працювати з людьми в кризових ситуаціях і допомагати вижити, тому їхня участь у гуманітарній допомозі була природною», — зазначає Оксана Доброскок з VirusOFF. VirusOFF домовилася з одним із своїх донорів, Viiv Healthcare Positive Action, про виділення коштів на ці гуманітарні заходи. Рівні консультанти й консультантки отримували фінансування для забезпечення їжею, ліками, транспортом та іншими нагальними потребами. Для внутрішньо переміщених осіб вони виконували ролі, подібні до «кейс-менеджерів» та «кейс-менеджерок» або «соціальних навігаторів», допомагаючи перенаправляти людей до різних сервісів. Ця роль була знайомою, адже рівні консультанти й консультантки відіграють

ключову роль у допомозі КС у доступі до соціальної, медичної та правової підтримки в сфері ВІЛ. Їхні послуги виходили за межі локальних громад — вони надавали онлайн-консультації та відправляли гуманітарні пакунки поштою.

БО Позитивні жінки мобілізували широку мережу волонтерок серед своїх теперішніх і колишніх клієнток, які допомагали збирати та доставляти їжу й життєво необхідні товари. До війни Позитивні жінки керували закритою групою у Facebook для персоналу, волонтерок і клієнток у Києві для координації діяльності. Коли почалася війна, ця платформа стала важливим інструментом для поєднання людей, готових надати допомогу, з тими, хто потребував її найбільше. Разом персонал, волонтерки та клієнтки організовували взаємопідтримку, включно для людей, нещодавно переміщених із окупованих територій. У Києві, де часто не було доступного транспорту, волонтерки навіть використовували велосипеди для перевезення вантажів. Детальніше див. Текстбокс 2. «Про суспільну службу та відвагу — історія Олени».

Текстбокс 2: Про суспільну службу та відвагу — історія Олени

Олена втекла з Луганська у 2014 році, коли насильство та захоплення росією зробили перебування там небезпечним. Вона приїхала до Києва та жила у таборах для внутрішньо переміщених осіб. Тоді вона ще не знала, що живе з ВІЛ. Коли симптоми погіршилися, вона звернулася за медичною допомогою і отримала позитивний результат тесту. Її показник CD4 був лише 15, що свідчило про те, що вірус уже сильно пошкодив імунну систему.

Олена стала клієнткою Позитивних жінок і незабаром зрозуміла, що хоче допомагати іншим. Завдяки освіті та попередньому досвіду роботи вона почала працювати у соціальних службах, зосереджуючись на зменшенні стигми та підтримці підлітків. Згодом вона стала координаторкою ініціативної групи Позитивних жінок у Києві.

Коли у 2022 році війна дійшла до Києва, у закритій місцевій Facebook-групі для жінок, які живуть з ВІЛ, з'явилася ціла низка повідомлень: одні просили допомоги у пошуку їжі та ліків, включно з антиретровірусною терапією (АРТ), інші пропонували пожертвувати те, що могли.

Через припинення роботи громадського транспорту та блокпости, що перешкоджали поїздкам автомобілем, Олена взяла на себе критично важливе завдання — збирати та вручну доставляти життєво необхідну їжу та ліки на велосипеді.

ALLIANCE.GLOBAL та кілька інших груп розробили системи надання клієнтам із ЛГБТІК+ спільноти купонів, які можна було обміняти у місцевих магазинах, дозволяючи людям самостійно обирати необхідні товари. Понад 1 000 осіб, включно з мешканцями й мешканками тимчасово окупованих територій, отримали таку підтримку. У 13 містах ALLIANCE.GLOBAL раніше підтримувала представників та представниць ЛГБТІК+ у участі в муніципальних координаційних комітетах з ВІЛ. Ці місцеві лідери й лідерки почали працювати новими способами, допомагаючи членам та членкиням спільноти отримувати їжу, виплати та доступ до шелтерів.

Ситуація у тюрмах у активних зонах бойових дій була особливо складною. На окупованих територіях іноді персонал тюрм не міг безпечно добиратися на роботу, а поставки (включно з їжею, ліками та водою) не могли бути доставлені. Представники та представниці FREE

ZONE (які надавали соціальну підтримку ув'язненим із ВІЛ, включно з консультаціями, профілактичними ініціативами та плануванням перед звільненням) підтримували контакт із тюремними адміністраціями та ув'язненими, які допомагали надавати інформацію про ситуацію в конкретних тюрмах. Вони отримували тривожні повідомлення від деяких установ про нестачу життєво необхідних товарів. У відповідь FREE ZONE перенаправила кошти, включно з грантом від Global Fund, на закупівлю їжі та палива. Придбання цих ресурсів було непростим — деякі продавці відмовлялися продавати, дізнавшись, що допомога призначена для тюрм. Проте міцні зв'язки FREE ZONE з Департаментом юстиції та окремими адміністраторами тюрм дозволили забезпечити поставки та отримати дозвіл на доставку безпосередньо в установи. Їхнє втручання допомогло запобігти потенційно катастрофічній гуманітарній кризі.

Регіональні мережі, очолювані спільнотами, такі як Євразійська коаліція з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття (ECOM), а також громадські організації, наприклад Альянс громадського здоров'я (Україна) та Міжнародний благодійний фонд СНІД Фонд Схід-Захід (AIDS Foundation East-West) - AFEW-Україна, використали свої давні зв'язки з українськими громадами для оцінки потреб, спрямування ресурсів та залучення підтримки міжнародних партнерів. Коли гуманітарна допомога почала надходити в Україну, її розподіл спочатку був нерівномірним — деякі регіони отримували надлишок певних товарів, тоді як інші стикалися з їх дефіцитом. Усвідомивши, що організації у сфері ВІЛ, включно з КС-групами, мають труднощі з доступом до гуманітарної допомоги, Альянс громадського здоров'я (Україна) створив нову систему підтримки. Було призначено регіональних координаторів та координаторок, які допомагали ВІЛ-орієнтованим НУО у навігації між різними механізмами надання допомоги, а також створено платформу для обміну знаннями з метою сприяння координації та взаємної підтримки.

За підтримки Christian Aid Альянс громадського здоров'я (Україна) запустив нову програму гуманітарної допомоги, що надавала міні-гранти до 5 000 доларів США для організацій на покриття нагальних потреб, таких як їжа, ліки та евакуація. Люди з ключових спільнот допомагали обирати отримувачів міні-грантів. Загалом було видано 600 грантів, які охопили близько 500 000 людей. Хоча не всі ці гранти отримали КС-організації, багато з них були спрямовані саме на них.

Альянс громадського здоров'я (Україна) наразі готує дослідження для оцінки впливу цієї програми на КС-спільноти.

Окрім міні-грантів, Альянс громадського здоров'я (Україна) пропонував середні гранти до 20 000 доларів США на термін до восьми місяців для допомоги організаціям у задоволенні основних гуманітарних потреб. Було надано технічну підтримку з планування, написання грантів, фандрейзингу та розвитку соціальних підприємств. Важливо, що організація також допомагала громадським і КС-організаціям подавати заявки на фінансування від гуманітарних донорів, вимоги та стандарти звітності яких часто суттєво відрізняються від донорів, орієнтованих на ВІЛ. Кошти також виділялися на облаштування шелтерів та приміщень для надання медичних послуг, проведення професійних тренінгів та організацію груп самодопомоги для зміцнення мереж взаємної підтримки. Паралельно надавалась технічна підтримка для зміцнення інституційного потенціалу організацій-бенефіціарів, включно з навчанням з проєктного менеджменту, закупівель та дотримання вимог донорів щодо фінансової та нарративної звітності, що забезпечує ефективну та прозору реалізацію діяльності.

AFEW-Україна аналогічно використовувала міжнародні партнерства для отримання донорської допомоги та надавала гнучкі гранти розміром 5 000–7 000 доларів США партнерським організаціям. Ці кошти використовувалися на паливо, евакуацію, їжу та одяг. ECOM також залучила підтримку донорів та надала прямі фінансові виплати 800 особам з ЛГБТІК+ спільноти.

4.2. Забезпечення безперервності послуг з ВІЛ та ТБ

Війна порушила надання послуг з ВІЛ, ТБ та захисту прав людини у багатьох аспектах, включно з: руйнуванням фізичної інфраструктури; переміщенням персоналу та/або клієнтів й клієнток, які стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або біженцями чи біженками; запровадженням комендантських годин; небезпечною або недоступною транспортною системою; а також

виникненням нових фізичних і психічних проблем. І гуманітарний сектор, і сектор ВІЛ оперативно мобілізувалися, забезпечуючи: доставку та розподіл ліків; підтримку існуючих державних та недержавних організацій, включно з КС-організаціями; а також розширення мобільних та онлайн-сервісів для задоволення нагальних потреб. КС-організації були особливо важливими у заповненні

прогалин у наданні послуг, особливо коли місцеві сервіси були перервані або переміщені особи мали отримувати допомогу в нових локаціях. Рівні консультанти й консультантки, підтримувані VirusOFF, через свою роботу з підключення громад до гуманітарної допомоги, також направляли людей до широкого спектру медичних та соціальних послуг, включно з тими, що стосуються ВІЛ та ТБ. Часто це були послуги, якими люди раніше ніколи не користувалися. «Ми почали бачити, що гуманітарна допомога – це не просто видати продуктовий набір. Це вхідна точка. Це можливість повернути людей у життя, дати їм доступ до інформації, до інших видів допомоги, до відновлення зв'язку з медсистемою⁸», — зазначає Оксана Доброскок з VirusOFF. Окрім консультування та перенаправлення, рівні консультанти й консультантки, підтримувані VirusOFF, допомагали людям відновлювати документи, необхідні для доступу до послуг з ВІЛ та ТБ.

VirusOFF також надавав цільову допомогу вагітним жінкам та жінкам, які нещодавно народили, допомагаючи їм отримувати їжу, ліки, суміші та соціальну підтримку. На окупованих територіях, де через загрозу безпеці закрилися СНІД-центри, регіональні координаторки й волонтерки Позитивних жінок використовували свої особисті контакти з персоналом центрів для координації доставки ліків жінкам, які їх потребували, включно з тими, хто переховувався. Персонал та волонтерки забирали ліки у співробітників центрів і доставляли їх пацієнткам. Працівники й працівниці СНІД-центрів проявляли особливу гнучкість, надаючи багатомісячні запаси ліків, щоб мінімізувати ризиковані поїздки у небезпечних містах.

По всій країні Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю (VOLNa), відігравала ключову роль у підтримці людей, які вживають наркотики, забезпечуючи доступ до послуг з мінімізації шкоди, догляду за ВІЛ та замісної підтримувальної терапії (ЗПТ).

Photo: virusoff.info

8 «Поки людина голодна, вона не лікуватиметься»: інтерв'ю з Оксаною Доброскок про те, як гуманітарна допомога стає точкою входу в систему (<https://virusoff.info/uk/poky-lyudyna-golodna-vona-ne-likuvatymetsya>)

Вони надавали направлення та тісно співпрацювали зі СНІД-центрами та клініками ЗПТ, підтримуючи та консультувавши нових пацієнтів й пацієнток.

Коли почалася війна, VOLNa, як і інші КС-організації, стала важливою ланкою у забезпеченні безперервності послуг з ВІЛ, мінімізації шкоди та захисту прав людини у містах, що постраждали від бойових дій, а також для внутрішньо переміщених осіб. У Києві багато клінік, що надавали ЗПТ, були змушені закритися, залишивши тисячі людей без доступу до життєво необхідного лікування. Клініка «Соціотерапія», державна установа, визнана як приклад кращої практики

надання ЗПТ в Україні, почала приймати пацієнтів й пацієнток з інших київських клінік, що закрилися, а також людей, які нещодавно були переміщені. VOLNa активувала свою мережу членів та членкинь по всьому місту, щоб поширювати інформацію про доступність послуг та підтримувати «Соціотерапію» у прийомі нових клієнтів й клієнток.

У перші дні війни, коли медичний персонал не міг безпечно дістатися до клініки, волонтери й волонтерки VOLNa допомагали обслуговувати ЗПТ-центр, щоб пацієнти й пацієнтки отримували свої ліки. Повну історію див. у Текстбоксі 3.

Текстбокс 3. Пацієнти й пацієнтки працювали в сервісі, коли персонал не міг дістатися до роботи

Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю (VOLNa), вже давно є надійним партнером «Соціотерапії», одного з провідних державних закладів України, що надає замісну підтримувальну терапію (ЗПТ) для людей з опіоїдною залежністю. VOLNa підтримує клініку, допомагаючи залучати нових пацієнтів й пацієнток, пропонуючи консультування «рівний-рівному» та ділячись досвідом спільноти пацієнтів та пацієнток для покращення якості надання послуг.

Коли Київ зазнав атаки, місто опинилося під суворим комендантським годиною, і пересування між районами стало неможливим. Лікарі клініки та всі, крім однієї медсестри, не змогли дістатися закладу. Пацієнти й пацієнтки, більшість з яких жила неподалік, продовжували приходити за своєю щоденною дозою ліків — без якої вони ризикували потрапити у стан абстиненції або зазнати небезпеки передозування вуличними опіоїдами.

Усвідомлюючи нагальність ситуації, лікар, відповідальний за програму, попросив членів та членкинь VOLNa — пацієнтів та пацієнток, знайомих із протоколами клініки — тимчасово взяти на себе роботу сервісу. Сергій Ткачук, один із пацієнтів, описав, що відчувався розгубленим, коли медсестра передала йому ключ від сейфу з ліками. Після короткого моменту мовчазної довіри він відкрив сейф і приніс ліки до медсестринської станції. Разом з іншими волонтерами й волонтерками VOLNa вони виконували ролі, які зазвичай виконували медичні працівники й працівниці.

Того дня кожен пацієнт й пацієнтка, які прийшли на лікування, отримали свої ліки з мінімальними затримками. «Деякі наші колеги критикували нас за порушення протоколів — але я зробив би це знову. Ми надали допомогу всім, хто її потребував», — каже Володимир Володимирович Ярій, лікар, який очолює «Соціотерапію».

Під час війни VOLNa почала працювати новими способами, зокрема підвищуючи операційну ефективність за рахунок посилення партнерств з іншими організаціями, що обслуговують людей, які вживають наркотики. Вони почали ділитися офісним простором із Клубом Еней, НУО, яку раніше вважали «конкурентом». Це співробітництво зменшило витрати на оренду та зробило процес направлень і спільних ініціатив більш скоординованим та ефективним. Такий високий рівень співпраці між організаціями, які до війни були конкурентами, часто згадувався в інтерв'ю, проведених для цього звіту.

Усі КС-організації, опитані для цього звіту, відігравали ключову роль у забезпеченні доступу ВПО до медичної допомоги та життєво необхідних послуг у містах, де вони шукали притулку. Ці організації активували свої мережі представників й представниць, волонтерів й волонтерок, клієнтів й клієнток у містах по всій країні для надання координованої підтримки. Їхні національні комунікаційні платформи стали важливими інструментами для пошуку та перерозподілу життєво необхідних ліків, таких як антиретровірусна терапія (АРТ). У багатьох випадках клієнти у більш безпечних регіонах передавали надлишки АРТ, щоб допомогти

переміщеним особам, які прибували з потребою. «Нам пощастило мати національну мережу, яка з'єднувала сервіси по містах. Ми зустрічали жінок відразу, як вони виходили з потяга. Без цього зв'язку багато хто відчував би себе загубленим і не отримав би необхідні послуги», — каже Юлія Князюк із Позитивних жінок в Івано-Франківську. Позитивні жінки також допомагали жінкам, які втекли до інших країн. «Ми мали файл з контактами груп Позитивних жінок і наших учасниць за кордоном. Був чат, який ми раніше майже не використовували, але після початку війни користувалися ним постійно», — пояснює Юлія Князюк.

Регіональна мережа, очолювана спільнотами, Євразійська коаліція з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття (ЕСОМ), також відіграла критично важливу роль. Окрім розробки чатбота, який допомагав ЛГБТІК+ людям отримувати доступ до дружніх їжі, шелтерів та медичних послуг, ЕСОМ працювала над забезпеченням безперервності догляду для транс* людей, які потребували гормональної терапії. Вони забезпечували донорські внески та координувалися з організаціями, очолюваними транс* людьми, як в Україні, так і в сусідніх країнах, куди виїхали біженці й біженки.

Photo: Facebook.com/EneyClub

4.3. Вирішення питань психічного здоров'я

Організації, очолювані та обслуговуючі людей, які живуть з ВІЛ, а також стигматизовані та криміналізовані спільноти, давно розуміли та враховували потреби у психічному здоров'ї у своїй роботі. Війна, безумовно, значно збільшила ці потреби, і організації діяли оперативно. У багатьох містах Позитивні жінки проводили групові заняття з психологинями або пропонували онлайн-консультування. Досвід переведення груп підтримки онлайн у період пандемії COVID-19 був використаний під час війни. У Києві, в перші дні конфлікту, коли Бучу та Ірпінь оточували ворожі війська, деякі жінки брали участь у дзвінках із підвалів, де переховувалися. ALLIANCE.GLOBAL надає клієнтам й клієнткам до чотирьох сеансів з психологами та психологинями, дружніми до ЛГБТК+ спільнот. FREE ZONE готується до роботи з ПТСР серед ветеранів, які потрапляють до тюрем. Хоча всі організації визнавали важливість цього напрямку, вони зазначали, що забезпечення фінансування послуг з психічного здоров'я було складним.

Організації також враховували психічне здоров'я власного персоналу та волонтерів й волонтерок, надаючи можливості для консультацій із психіатрами й психіатринями або участі в групах підтримки. Спільним сприйняттям серед усіх організацій було те, що сама робота надавала психологічне полегшення. Представники й представниці VOLNa, FREE ZONE та Позитивних жінок

зазначали, що під час робочих дзвінків із колегами й колежанками по всій країні вони знаходили підтримку, знаючи, що не самотні. Вони також підкреслювали, що робота давала їм відчуття мети та сенсу.

«Робота допомогла мені пережити перші кілька місяців. Було надзвичайно важко сприймати те, що відбувається — можна зійти з розуму від усієї цієї інформації. Було боляче, але робота давала на чому зосередитися. Ти розумієш, що є люди в гіршому становищі, і якщо ти не допоможеш їм, ніхто інший цього не зробить. Під час дзвінків із координаторками й координаторами з різних областей, коли вони розповідали про допомогу нововипущеним в'язням дістатися додому, я навіть плакав, бо усвідомив — вау, ми справді робимо щось важливе», — каже Олексій Загребельний, Голова правління FREE ZONE. «Для мене моя робота була психологічною підтримкою», — ділиться Олена Стрижак, Голова правління Позитивних жінок.

Альянс громадського здоров'я (Україна) застосував інтегрований підхід, щоб забезпечити наявність підтримки психічного здоров'я як невід'ємної частини ширших гуманітарних заходів, враховуючи емоційний стан бенефіціарів й бенефіціарок поряд з іншими нагальними потребами. Альянс також профінансував 21 мініпроект, спрямований на підтримку психічного здоров'я представників й представниць ключових груп та їхніх родин.

4.4. Фандрейзинг та адвокація діяльності ініціатив ключових спільнот

У перші три місяці після початку війни багато КС-організацій фінансували свою діяльність за рахунок волонтерських зусиль, приватних пожертв та перерозподілу коштів із наявних грантів, спочатку призначених для роботи з ВІЛ або ТБ. Великі донори, такі як Глобальний фонд і PEPFAR, проявили значну гнучкість, дозволяючи організаціям використовувати кошти на такі категорії, як пальне та їжа, які не входили до початкових бюджетів.

Програми гуманітарної допомоги, що надходили до України на той час, спочатку не залучали КС-організації. Одне дослідження показало, що гуманітарна допомога в Україні в перші 3 місяці війни значно відставала від мети Grand Bargain, за якою щонайменше 25% фінансування повинно йти до місцевих і національних реагуючих організацій. У перші три місяці лише 0,50% гуманітарного фінансування отримали місцеві НУО, а лише 0,0003% — національні НУО⁹. Допомога від цих нових донорів часто не враховувала унікальні потреби ключових спільнот і не використовувала повністю потенціал КС-організацій¹⁰. КС-організації та ширший ВІЛ-сектор не мали досвіду роботи з механізмами гуманітарної допомоги та специфічними вимогами донорів, які часто відрізнялися від традиційних донорів ВІЛ-сектору. У багатьох випадках статuti організацій та протоколи належної перевірки доводилося оновлювати для відповідності новим вимогам.

На національному рівні FREE ZONE є яскравим прикладом ефективної адвокації та фандрейзингу. Під час війни вони досягли безпрецедентної співпраці з донорами та партнерами. На початку, під час кластерних зустрічей, стало зрозуміло, що донори готові фінансувати багато груп, які потребують допомоги, але не в'язнів. Через наполегливу адвокацію FREE ZONE змогли вплинути на порядок

денний донорів. «Ми впливали на порядок денний донорів», — каже Олексій Загребельний. Вони отримали підтримку від Глобального фонду, UNODC, Європейського Союзу та EJAF. «Ми навіть здобули підтримку донорів, які раніше ніколи не працювали з в'язнями. Було складно, але ми це зробили», — додає Олексій.

Інші національні організації, включно з Альянсом громадського здоров'я, AFEW-Україна та 100% Життя, також впливали на пріоритети донорів, безпосередньо передаючи унікальні знання КС, що працюють у полі, до ухвалювачів рішень, забезпечуючи фінансування. AFEW-Україна співпрацювала з громадськими моніторами для збору даних про потреби та передавання їх до донорів, допомагаючи забезпечити фінансування для підтримки в'язнів і транс* людей. Інформація від AFEW-Україна щодо конкретних вразливостей і сильних сторін КС надихнула Médecins du Monde інтегрувати нові заходи у свій підхід до гуманітарної допомоги, щоб краще відповідати потребам КС.

Серед гуманітарних організацій спостерігається сильний інтерес до вивчення питань задоволення потреб КС. Всі опитані організації збирали знання з громад у полі та передавали їх місцевим, національним і часом міжнародним ухвалювачам рішень. ECOM провела оцінку потреб і поширювала результати як в Україні, так і міжнародно, щоб допомогти донорам краще зрозуміти, як підтримати ЛГБТІК+ спільноти. Альянс громадського здоров'я (Україна) збирав інформацію про наявну гуманітарну допомогу та допомагав КС-організаціям отримувати ці ресурси. Їхні регіональні координатори й координаторки підтримували менші місцеві групи, допомагаючи орієнтуватися у доступі до ресурсів, а також надавали технічну допомогу у плануванні та підготовці грантів.

⁹ Гуманітарний інноваційний центр Великої Британії. Сприяння місцевій відповіді: Нові гуманітарні пріоритети в Україні, березень – травень 2022 року. Червень 2022

¹⁰ Гуманітарний інноваційний центр Великої Британії. Сприяння місцевій відповіді: Нові гуманітарні пріоритети в Україні, березень – травень 2022 року. Червень 2022

4.4.1. Роль глобальних та регіональних організацій і мереж, очолюваних ключовими спільнотами

Міжнародні мережі КС, включно з регіональними мережами Європи, Східної Європи та Центральної Азії (СЄЦА), а також глобальні мережі, відігравали важливу роль у підтримці груп на місцях в Україні та посиленні голосів активістів й активісток на регіональному і глобальному рівнях.

Регіон СЄЦА має добре розвинену мережу регіональних організацій та КС-організацій або організацій, що обслуговують КС, такі як Євразійська асоціація зменшення шкоди (EHRA), Євразійська жіноча мережа з питань СНІДу (EWNA), Євразійська коаліція з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуальної різноманітності (ECOM), Мережа захисту прав секс-працівників/-працівниць (SWAN) та Євразійська мережа людей, які вживають наркотики (ENPUD). Всі вони значною мірою сприяли підтримці КС-спільнот в Україні під час війни. Яскравим прикладом їхньої роботи є діяльність ECOM.

Одним із перших кроків ECOM було звернення до своїх членів, членкинь і партнерів в Україні для проведення оцінки потреб. Організації на місцях зосереджувалися на виживанні, тож ECOM взяла на себе цю задачу. Результати були представлені донорам та партнерам в Україні та на міжнародному рівні. ECOM допомогла донести унікальні знання та потреби ЛГБТІК+ спільнот до ухвалювачів рішень, що дозволило планувати більш релевантні та адекватні заходи. Як регіональна мережа, ECOM регулярно бере участь у міжнародних форумах, де ухвалюються стратегічні рішення, і з початку війни працює над тим, щоб голоси українців й українок були почуті в цих просторах. Як і багато міжнародних мереж та великих НУО, ECOM також допомагала українським організаціям знаходити донорів та подавати заявки на фінансування. Маючи членів, членкинь і партнерів по всьому регіону СЄЦА, ECOM використовувала ці зв'язки, щоб допомагати ЛГБТІК+ біженцям

й біженкам отримувати інклюзивні та безпечні послуги в країнах, де вони шукали притулок. ECOM також координував підтримку біженців й біженок у країнах поза межами України для Фонду екстреної підтримки в СЄЦА (EECA Emergency Support Fund, ESF) у партнерстві з Aidsfonds, який виконував адміністративну функцію, та Альянсом громадського здоров'я, що координував відповідь в Україні.

Глобальні мережі КС виконували подібну роль. Глобальна мережа людей, які живуть з ВІЛ (GNP+), є яскравим прикладом того, як глобальна КС-мережа може підтримувати національні відповіді. GNP+ лобювала та забезпечила екстрене фінансування. У червні 2022 року вона організувала регіональні консультації з КС та громадськими організаціями, що працюють в Україні, разом із регіональними мережами для обміну інформацією та розробки стратегій. Разом вони підготували комюніке «Виживання під час війни та зростаючого авторитаризму: як забезпечити сталість громадянського суспільства та відповідей, керованих спільнотами людей, яких торкнувся ВІЛ, ТБ та ключові спільноти»¹¹ як інструмент адвокації. Як глобальна мережа, GNP+ співпрацювала з регіональними партнерами, щоб досвід та знання українських КС-спільнот були почуті ключовими ухвалювачами рішень, включно з UNAIDS та її співорганізаціями, а також донорами, такими як Глобальний фонд і PEPFAR. GNP+ також працювала над забезпеченням включення українських громадських голосів у розробку нових рекомендацій UNAIDS щодо ВІЛ в умовах надзвичайних ситуацій. Крім того, GNP+ забезпечила фінансування для менторства та навчання НУО щодо роботи з вимогами гуманітарних донорів і взаємодії з національними та регіональними координаційними структурами. Вони підтримували місцеві організації, включно з Позитивними жінками, Світло Надії та TB People Ukraine, у плануванні та підготовці успішних грантових пропозицій, включно з тими, що фінансувалися ViiV Healthcare.

11 Виживання під час війни та зростаючого авторитаризму: як забезпечити сталість громадянського суспільства та відповідей, керованих спільнотами людей, яких торкнувся ВІЛ, ТБ та ключові спільноти. Вільнюс, 29 червня – 1 липня, 2022

5. УРОКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Під час реагування на гуманітарну кризу, спричинену вторгненням росії, Україна продовжувала надавати підтримку найбільш вразливим людям, одночасно використовуючи їхні можливості для зміцнення стійкості. Такий підхід допоміг країні уникнути спалахів інфекційних захворювань, таких як ВІЛ та ТБ, що часто супроводжують війни.

Уроки

Громади в регіоні СЄЦА та у світі дедалі частіше стикаються з кількома взаємопов'язаними кризами, включно з:

- загрозою війни;
- зменшенням глобального фінансування охорони здоров'я через вихід США з програм на кшталт USAID, PEPFAR та BOOZ;
- зростанням витрат на оборону іншими державами за рахунок охорони здоров'я та соціальної сфери;
- посиленням авторитаризму;
- загостренням наслідків зміни клімату.

Досвід України дає ключові уроки, які можуть допомогти донорам, урядам, громадянському суспільству та ключовим спільнотам (КС) зміцнювати стійкість перед цими викликами.

УРОК 1. Групи, очолювані ключовими спільнотами, мають унікальні якості, що підтримують стійкість

Принцип «Нічого про нас без нас» давно є керівним у русі ВІЛ, відображаючи важливу роль людей, які живуть з ВІЛ, у плануванні, впровадженні та оцінюванні заходів. У кризові часи ця додана цінність стає ще більш очевидною. Основні характеристики КС-організацій:

- **Волонтерство, відданість і мужність.** Організації, створені для підтримки найбільш маргіналізованих верств, часто формують сильну культуру волонтерства. Кожна КС-організація зазначала неймовірну відданість персоналу, клієнтів й клієнток і партнерів у кризові моменти.
- **Глибокий доступ до спільнот та довіра.** КС-організації користуються довірою спільнот, а також державних та недержавних партнерів. Під час війни люди знали, куди звертатися по допомогу.
- **Гнучкість і адаптивність.** Багато КС-організацій менші та більш мобільні, ніж великі НУО або державні структури, що дозволяло швидко змінювати підходи, партнерів та сфери діяльності без бюрократичних перепон.

- **Організаційне навчання на основі досвіду учасників й учасниць та управління.** Організації, очолювані спільнотами, часто застосовують моделі управління з участю членів й членкинь, що дозволяє їм швидко виявляти та реагувати на змінні потреби найбільш уразливих груп.
- **Досвід у адвокації.** Роки роботи з адвокації ефективної та гуманної політики дали КС-організаціям навички для того, щоб голос їхніх спільнот був почутий на всіх рівнях.
- **Потужні формальні та неформальні мережі.** Відповідь на ВІЛ сприяла формуванню національних, регіональних та глобальних мереж, які КС-організації використали під час війни для координації, взаємопідтримки та обміну досвідом.

Урок 2. Підготовка до надзвичайних ситуацій є необхідною

Незважаючи на попередження, мало хто очікував повномасштабного вторгнення. Багато організацій були застиглі зненацька. Надзвичайні ситуації часто трапляються раптово, тож планування на випадок надзвичайних ситуацій є критично важливим.

Урок 3. Гнучкість донорів і партнерів забезпечила швидку реакцію

Донори діяли гнучко, дозволяючи перерозподіл коштів на термінові, життєво важливі заходи, які неможливо було передбачити. Програми міні- та мікрогрантів з низьким порогом доступу виявилися особливо ефективними у швидкому задоволенні потреб спільнот.

Урок 4. Необхідно задовольняти базові потреби — як для клієнтів й клієнток, так і для персоналу

КС-організації разом із донорськими та громадськими партнерами швидко переключилися на забезпечення базових потреб, таких як евакуація, шелтери та продовольча безпека. Багато хто не мав попереднього досвіду в цих сферах, але діяв швидко, захищаючи персонал і спільноти.

Урок 5. Психічне здоров'я не можна залишати поза увагою

Потреби психічного здоров'я вирішувалися творчо через професійне консультування, онлайн-групи та використання знайомих комунікаційних платформ, таких як WhatsApp та Facebook, для підтримки та взаємодопомоги.

Урок 6. Мережі є життєво важливими під час криз

Довготривалі місцеві, національні, регіональні та глобальні мережі, створені завдяки багаторічній співпраці у відповіді на ВІЛ, виявилися ключовими для підтримання зв'язку, навчання та взаємопідтримки протягом кризи.

Урок 7. Представництво ключових спільнот у прийнятті рішень є критично важливим

Там, де спільноти КС мали голос у структурах прийняття рішень (муніципальних, національних або міжнародних), їхні погляди допомагали формувати ефективніші відповіді, що враховували реалії на місцях.

Урок 8. Кризи також можуть створювати можливості

Майже всі опитані організації відзначили, що вони вийшли зі кризи сильнішими. Вони розширили сфери діяльності, сформували нові партнерства, здобули новий рівень довіри в спільнотах і збільшили доступ до послуг з ВІЛ та ТБ. Багато хто посилив адвокацію, залучив нових волонтерів й волонтерок і здобув підтримку нових донорів. Навіть організації, що раніше конкурували, почали співпрацювати, знаходячи більш ефективні способи роботи, наприклад спільне користування офісним простором чи планування розподілу обов'язків. Найважливіше — учасники й учасниці роботи відчували гордість за свою діяльність і відновлене відчуття зв'язку зі спільнотами, яким вони служать.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ключові спільноти, включно з людьми, які живуть з ВІЛ або ТБ, секс-працівниками/-працівницями, ЛГБТІК+ спільнотами, людьми, які вживають наркотики, та людьми в тюрмах, які є одними з найбільш вразливих до епідемій ВІЛ та ТБ, стикаються зі складними ризиками під час надзвичайних ситуацій. Водночас вони мають значні можливості для сприяння стійкості громад. Цей аналітичний документ пропонує такі рекомендації.

Щодо досягнення найбільш вразливих у надзвичайних ситуаціях:

- Гуманітарні організації, донори та уряди повинні визнавати складну вразливість стигматизованих і криміналізованих спільнот та планувати використання мереж ВІЛ-сектору, організацій і ініціативних груп для задоволення їхніх специфічних потреб у надзвичайних ситуаціях.
- Вони повинні також залучати потенціал секторів ВІЛ і ТБ, включно з КС-організаціями, для швидкої оцінки та реагування на потреби найбільш вразливих груп.

Щодо підготовки до надзвичайних ситуацій:

- Організації та донори повинні інвестувати у підготовку до надзвичайних ситуацій, включно з планами комунікацій, резервним фінансуванням, протоколами безпеки та захисту інформації.
- Уряди та донори повинні забезпечувати безперервне фінансування послуг, моніторингу та адвокації КС-організацій.
- Підтримка національних, регіональних та глобальних мереж є необхідною для КС-організацій, громадянського суспільства та урядів.

Щодо використання криз як можливостей:

- КС-організації, громадянське суспільство, уряди та донори повинні використати поточну кризу глобального фінансування охорони здоров'я для створення нових партнерств, зміцнення солідарності та пошуку інноваційних рішень.
- Коли з'являються нові можливості фінансування, КС-організації повинні ставити пріоритет на співпрацю та координацію, а не конкуренцію.

Щодо навчання на основі українського досвіду:

- Сектор гуманітарної допомоги повинен вивчати український досвід для кращого розуміння потреб стигматизованих і криміналізованих спільнот у кризових ситуаціях.
- Сектори ВІЛ і ТБ повинні враховувати інновації, розроблені під час надзвичайних ситуацій, для покращення надання послуг у мирний час.

ДОДАТОК 1. ОПИТАНІ ОРГАНІЗАЦІЇ (В АЛФАВІТНОМУ ПОРЯДКУ)

AFEW- Україна (Міжнародний благодійний фонд СНІД Фонд Схід-Захід (AIDS Foundation East-West) – міжнародний фонд, що підтримує КС-відповіді в регіоні СЄЦА.

Альянс громадського здоров'я (Україна) – міжнародний благодійний фонд, що працює у сферах ВІЛ, ТБ та громадського здоров'я.

ALLIANCE.GLOBAL – національна організація, що обслуговує ЛГБТІК+ спільноти.

ECOM (Євразійська коаліція з питань здоров'я, прав, гендеру та сексуального різноманіття - Eurasian Coalition on Health, Rights, Gender and Sexual Diversity) - регіональна мережа, що працює над покращенням здоров'я та прав чоловіків, які мають секс із чоловіками, та транс* людей у СЄЦА.

FREE ZONE – заснована НУО у 2018 для підтримки КС у тюрмах; фокусується зменшенні шкоди, адвокації, громадському моніторингу та підтримці під час і після звільнення.

GNP+ (Global Network of People Living with HIV) – глобальна мережа, що лобіює права людей, які живуть з ВІЛ.

Легалайф-Україна – організація, яка очолюється секс-працівниками/-працівницями, що працює над декриміналізацією секс-роботи в Україні.

Позитивні жінки – національна мережа жінок, які живуть з ВІЛ, заснована у 2011. Початковий фокус роботи – боротьба із гендерним насильством, сексуальному та репродуктивному здоров'ї та рівності; наразі має 23 регіональні команди.

Позитивні жінки в Івано-Франківську – регіональний підрозділ Позитивних жінок.

VOLNa (Всеукраїнське об'єднання людей з наркозалежністю) – національна мережа людей, які вживають наркотики.

VirusOFF – регіональна медіа-платформа та ресурсний центр, заснована в Україні у 2020; фокусується на адвокації ВІЛ, правах людини та цифровій взаємодії з ключовими спільнотами в Україні та СЄЦА.

Рік публікації: 2025

VirusOFF – регіональна медіа-платформа, що підвищує обізнаність та підтримує ключові спільноти у Східній Європі та Центральній Азії (СЕЦА). Ми об'єднуємо експертів й експерток, спільноти та організації для просування прав людини, знань, профілактики та боротьби зі стигмою.

@ **Email:** info@virusoff.info

🌐 **Website:** virusoff.info

Слідкуйте за нами:

📘 **Facebook:** facebook.com/virusoff.info

📷 **Instagram:** instagram.com/virusoff.info

🌐 **LinkedIn:** linkedin.com/company/virusoff-info/

📺 **YouTube:** youtube.com/@VirusOFF-EECA